

Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi
Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization
timad
Cilt / Volume: 17 - Sayı / Issue: 34 - Yıl / Year: 2022
Mart / March

ISSN: 1306-4223

İstanbul Merkez Efendi Külliyesi Haziresi Hattat İmzalı Mezar Taşları

The Gravestone Inscriptions Signed by The Calligraphers in The Cemetery of Merkez Efendi Complex in Istanbul

Mustafa SÜRÜN

Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi, İslâmi İlimler Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
Asist. Prof. Dr. Yalova University, Faculty of Islamic Sciences
Department of Islam History and Arts
msururi@hotmail.com
orcid.org/0000-0001-5717-1941

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Rsearch Article

Geliş Tarihi / Received: 26.01.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 29.09.2021

Cilt / Volume: 17, Sayı / Issue: 34, Sayfa / Pages: 305-330

Atıf / Cite as: Sürün, M. (2022). İstanbul Merkez Efendi Külliyesi Haziresi Hattat İmzalı Mezar Taşları [The Gravestone Inscriptions Signed by The Calligraphers in The Cemetery of Merkez Efendi Complex in Istanbul], Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi-Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization, 17/34: 305-330.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./ This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

İstanbul Merkez Efendi Külliyesi Haziresi Hattat İmzalı Mezar Taşları*

Öz

Merkez Efendi Külliyesi Haziresi İstanbul'un önemli ziyâret mekânlarından biri olan Merkez Efendi'nin (ö.1552) türbe ve tekkesi etrafında gelişmiştir. Mevcut şâhidelerden hareketle XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren defin yapılmaya başlandığı görülmektedir. Gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemlerinde yoğun defin yapılan bir hazire olmuştur. Bundan dolayı haziredeki mezarların yarısı Cumhuriyet dönemine aittir. Her ne kadar bir tekke haziresi şeklinde oluşumuna başlamış olsa da toplumun farklı meslek, sınıf ve tabakalarından kişiler de buraya defnedilmiştir. Hazirenin gelişimini Merkez Efendi Tekkesi'nin Osmanlı dönemi İstanbul'unda Sünbül Efendi Tekkesi'nden sonra Halvetî-Sünbülîliğin ikinci önemli merkezi olması etkilemiştir. Ayrıca Cumhuriyet döneminde Kenan Rifâî'nin (ö. 1950) ve sonrasında müntesiplerinin buraya defnedilmesi hazirenin günümüze kadar gelişimini devam ettirmesini sağlamıştır. Böylece iki yüz yirmi dört mezarın bulunduğu büyük bir hazire meydana gelmiştir. Hazirelerde bulunan taşlar farklı açılardan değerlendirmelere tabi tutulan araştırmalara konu olabilmektedir. Çalışmamız ise hazirede bulunan hattat imzalı mezar taşları üzerine yoğunlaşmıştır. Hazirede on bir ayrı hattata ait yirmi altı mezarda imza tespit edilmiştir. Burada imzası bulunan hattatlar arasında Sâmî [Efendi], Mahmud Cemâleddin, Emin [Efendi], Sû'ud, Halim [Özyazıcı], Hâmid [Aytaç], Aydın [Yüksel], Kemal [Batanay] ve Nuri [Efendi] bulunmaktadır. Haziredeki hattat imzalı mezar kitabelerinin tamamı incelenerek hem sanat tarihi hem de hat tarihi açısından Merkez Efendi Hazire'sinin önemi belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: İstanbul, Merkez Efendi, Hazire, Mezar taşı, Hattat, İmza.

The Gravestone Inscriptions Signed by the Calligraphers in the Cemetery of Merkez Efendi Complex in Istanbul

Abstract

The Cemetery (Hazire) of Merkez Efendi Complex has been developed around the dervish lodge and the tomb of Sheikh Müslühiddin Musa (d. 1552) which is one of the important pilgrimage places in Istanbul. Based on the existing tombstones, it is thought that the burial was started in the middle of XVIIIth century and it was intense in Ottoman and Republican Period. Therefore half of the graves in cemetery belong to the Republican Period. Although it began to develop as a cemetery of the dervish lodge, the people from different professions, classes and the strata of the community were buried here. The development of cemetery was influenced by the fact that Merkez Efendi Lodge (Tekke) was the second important center for the Khalwati Sünbili Order after

* Bu makale Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi tarafından 20-21 Aralık 2019 düzenlenen I. Uluslararası Türk-İslam Sanatlarında Epigrafik Çalışmalar Sempozyumu'nda sunulan tebliğin geliştirilmiş halidir.

Sünbül Efendi Lodge in Istanbul during Ottoman period. Additionally, the burial of Kenan Rifai (d.1950) and his followers here during the Republican period was enabled the development of cemetery to continue. Thus a large cemetery with two hundred twenty four gravestones was formed. The stones in the cemetery can be subject of many kinds of researches but our study focuses on the inscriptions of gravestones which were signed by the calligraphers. Twenty six inscriptions of gravestones which carry the signatures of eleven calligraphers have been identified. Some signatures belong to Sâmi [Efendi], Mahmud Cemâleddin, Emin [Efendi], Sûud, Halim [Özyazıcı], Hâmid [Aytaç], Aydın [Yüksel], Kemal [Batanay] and Nuri [Efendi]. By examining all the gravestones inscriptions which were signed by a calligrapher from the perspective of art history and art of calligraphy, the importance of the cemetery of Merkez Efendi will be tried to be determined.

Keywords: Istanbul, Merkez Efendi, the Cemetery (Hazire), Gravestone, Calligrapher, Signature.

1. Giriş

Hazire ve mezarlıklar ölü bedenlerin sadece toprakla buluştuğu yerler değildir. Toplumun ölüm olgusuyla kurdukları irtibatın niteliğini anlamamıza da yardımcı olurlar. Büyük mezarlıkların şehir topografyasındaki kuşatıcı konumları, hazirelerin ise şehrin içinde insanlarla kurdukları doğal etkileşim biçimleri ölümün yaşamdan hiçbir zaman dışlanmadığını göstermektedir. Bu ebedi istirahat mekânlarında bulunan mezar taşları ise hem Osmanlının ölüm ve ahiret anlayışı hakkında hem de sanatın ölümle ilişkisi bağlamında değerlendirmeler yapabileceğimiz zengin içeriklere sahiptir. Sanatın mezar kitabelerine olan katkısı süslemelerinde, hatlarında, şâhîde ve serpûş formları ile şiirlerde görülebilmektedir. Bu oluşuma senk traşlar, şâirler ve hattatlar katkı sağlamıştır.

Bunlar arasında ölüm kültürünün estetik gelişimine plastik yönden katkı sağlayan sanatçı gruplarının başında hattatlar gelmektedir. Hattatların kâğıtlara yazdıkları kitabe metni keçeler içerisindeki kömür tozları ile taşlara silkelendikten sonra senktraşlar tarafından genelde mermerlere hakkolunmuşlardır. Mezar taşı kitabesinin taşa hakkedilmeden önce estetik ölçülerle yazımını gerçekleştiren hattatlar zaman zaman imzalarına da yer vermişlerdir. Bu tür taşların kitabeleri hem yazı kalitesi açısından hem de sahip oldukları hattat imzası sebebi ile ayrıcalıklı bir öneme sahiptirler. Çünkü sanat tarihi ve özelde hat tarihi alanında yapılacak araştırmalar için önemli bir kaynak olmaktadır.

Mezar taşlarındaki hattat imzalarının öneminin anlaşılmasıyla birlikte özellikle son çeyrek yüzyılda konu hakkında müstakil akademik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Açıkgözoğlu, 1995; Berk, 2000; Çalış, 2019; Gün, 2003;

Nefes, 2006). Hatta şâirler ve hattatların kendi mezar taşları da incelemelere konu olmuştur (İşli, 1991; Acar, 2004; Özgen 2018)). Hattatlar kadar olmasa da XVIII. yüzyıldan sonra bazı taşçı ustalarının da Osmanlı dönemi mezarlarında imza kullandığı görülmüştür (Tüfekçioğlu, 2019, 93-128).

Mezar şâhidelerinin en önemli özelliklerinden biri de kitabe işlevine sahip olmalarıdır. Bundan dolayı hat tarihi açısından mezar taşlarında kullanılan hat neveleri, kompozisyonlar, istifler ve hattat imzaları değerlendirilmesi gereken hususlar olarak görülür. İstanbul Merkez Efendi Külliyesi Haziresi de birçok hattat imzalı mezar taşına sahiptir. Çalışmamızda hazirede bulunan hattat imzalı mezar taşları, hattatları ve kitâbeleri incelenmiştir. Buradaki hattat imzalı taşların bir kısmına daha önce dikkat çeken araştırmacılar (Berk, 2016, 57-58) olmakla birlikte bizim çalışmamızda hazire bir bütün olarak incelenmiştir. Hazirenin bir planı çizilerek mezarların yeri gösterilmiştir. Böylece sayıca daha fazla ketebeli taş tespit edilmiş ve daha sistematik bir düzenle bu taşlar değerlendirilmiştir. Ayrıca kitabelerin çeviri yazıları ile birlikte orijinal metinlerine de yer verilmiştir. Böylece tespit edilen bu ketebeli mezar taşlarının daha sonra burada imzası bulunan hattatlar hakkında yapılacak akademik araştırmalara katkı sağlaması amaçlanmıştır.

2. Merkez Efendi Külliyesi Haziresi

XVI. yüzyılın önemli mustasavvıf, âlim ve halk hekimlerinden olan Merkez Efendi (ö. 1552) daha hayattayken İstanbul'un sur dışına Mevlevihâne kapısı civarında kendi adına bir câmi-tevhidhâne inşa ettirmiştir. Gerek Merkez Efendi zamanında gerekse sonraki dönemlerde yapılan diğer birimlerle birlikte burası tam teşekküllü bir külliye haline gelmiştir. Merkez Efendi, Sümbül Sinan'ın vefatından sonra Koca Mustafa Paşa'daki Halvetî-Sünbülîliğin asitanesi olan tekke ömrünün sonuna kadar yirmi üç sene meşihatı sürdürmüştür. Vefatından sonra kendi adına inşa ettirdiği tekkenin yanına defnedilmiştir (Tanman, 1994, 396-397) (Fot. 1).

Fot. 1. Merkez Efendi Türbesi

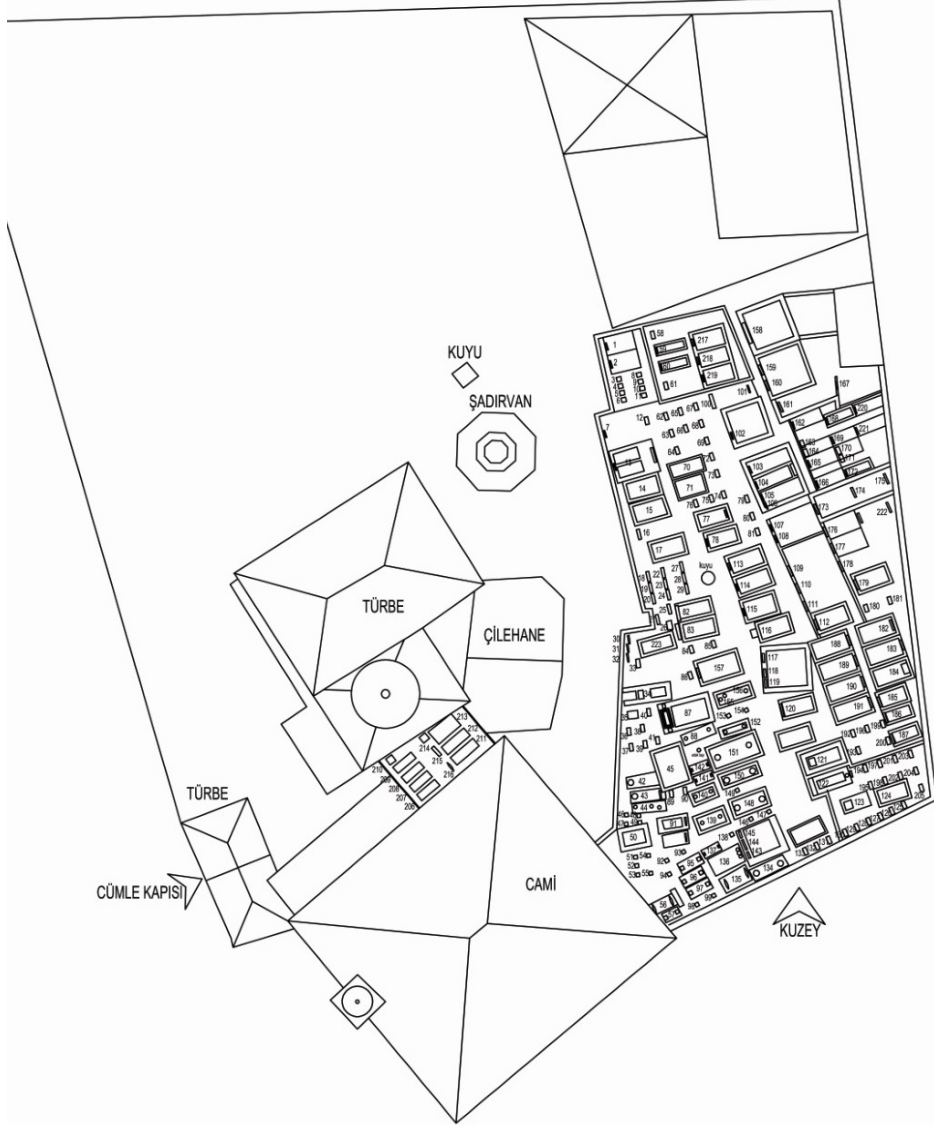
Merkez Efendi'nin buraya defnedilmesiyle birlikte burası İstanbul'un önemli ziyaret mekânlarından biri haline gelmiştir. İstanbul'daki Eyüp Sultan Hazretleri, Aziz Mahmud Hüdayi, Yahya Efendi, Sünbül Efendi ve Şeyh Vefâ Hazretleri gibi toplum nezdinde saygınlık kazanan bu mutasavvıflar insanların hem hayatlarında ziyaret ettikleri hem de vefatlarında yakın çevrelerine defnoldukları manevi rehberler olmuşlardır. Böylece türbeleri etrafında zaman içerisinde gelişen ve yüzlerce kişinin defnedildiği hazireler meydana gelmiştir (Nuhoğlu, 2003; Sürün, 2006). Merkez Efendi Külliyesi Haziresi de Merkez Efendi'nin türbesi etrafında olmak isteyenlerin defnedilmesiyle XVIII. yüzyılda oluşmaya başlamış ve günümüze kadar gömü yapılmaya devam edilen bir hazire olarak varlığını devam ettirmiştir. Haziredeki mevcut mezarlardan hareketle baktığımızda en erken tarihli mezarın 1742 yılında vefat eden eş-Şeyh Mehmed Efendi'nin hulefâsından eş-Şeyh Şerife Emine Bacı'ya ait olduğu görülmektedir. Hazireye en son defnedilen kişi ise 19 Mart 2021'de vefat eden Suriyeli âlim Muhammed Ali es-Sabuni olmuştur. Burası böylece XVIII. asrın ortalarından günümüze kadar yaklaşık üç asır boyunca defin yapılan bir hazire olmuştur.

Tekke hazireleri genelde şeyh, derviş, mürid ve muhiplerin defnedilmesiyle oluşumuna başlamışlardır. Sonraları ise tarikatla bağı olmayan ve toplumun farklı kesimlerinden kişilerin hazireye dâhil olmasıyla gelişimini devam ettirmişlerdir. İstanbul'un Vefâ semtinde bulunan ve bir zamanlar Zeyniyye tarikatının merkezi sayılan Şeyh Vefâ Külliyesi Haziresi bu türden bir haziredir (Sürün, 2006). Bazı tekke hazireleri ise genelde tarikat müntesiplerinin defnedildiği mezarlıklar olmuştur. Örneğin Galata Mevlevihanesi'nin hamûşanı daha çok Mevlevîlerin defnedildiği bir hazire olmuştur. (Özdemir, 2018) Merkez Efendi Külliyesi Haziresi'nin birinci grupta yer alan bir hazire olduğunu söyleyebiliriz. Burası Koca Mustafa Paşa'da bulunun Sünbül Sinan Tekkesi'nden sonra Halvetî-Sünbülîliğin İstanbul'daki ikinci merkezi konumuna gelmiştir. Bundan dolayı hazirede birçok şeyh, mürid, derviş, dervişe, zâkirbaşı, hâdime, türbedâr vb. ünvanlarla Halvetîliğe bağlı olan kişilerin defnedildiği görülmektedir. Fakat zamanla farklı meslek ve sınıflardan insanlar da defnedilmiştir. Hatta hazire dışında külliyyenin yakın çevresinde Merkez Efendi Mezarlığı olarak isimlendirilen büyük bir şehir mezarlığı da zaman içerisinde oluşmuştur (Berk, 2016).

Merkez Efendi Haziresi'nin diğer bir özelliği ise Cumhuriyet döneminin günümüze kadar ulaşan zaman diliminde de defin yapılmaya devam edilmesidir. Özellikle Kenân Rifâî'nin (ö. 1950) mezarının burada bulunması sebebi ile sonraki dönemlerde birçok aile yakını ve müntesipleri buraya defnedilmiştir. Hazirede bulunan mezarların hemen hemen yarısı Cumhuriyet dönemine aittir.

Merkez Efendi Külliyesi Haziresi iki adadan meydana gelmiştir (Şekil 1). Birinci ve büyük olan ada caminin giriş kısmına göre sol tarafta kalan kısımdır.

Haziredeki mezarların 214 tanesi yani toplam sayının % 95'i buradadır (Fot. 2). Sadece 11 mezarın bulunduğu ikinci ve küçük ada ise türbe ile cami arasındaki boşlukta yer almaktadır. Bu kısım parmaklıklarla çevrilmiş olup yerden bir buçuk metre kadar yükseltilmiştir (Fot. 3).

Şekil 1. Merkez Efendi Külliyesi Genel Planı.

Fot. 2. Hazirenin birinci adası.

Fot. 3. Hazirenin ikinci adası.

3. Hattat İmzalı Mezar Taşları

Mezarlar sahip oldukları kitabelerden dolayı hat sanatının kendini ifade etme imkânı bulduğu eserler arasında değerlendirilebilir. Çünkü kitap, levha ve murakka dışında hattatların sanatlarını en fazla icrâ ettikleri alan kitâbelerdir. Yapılarda inşa, tamir ve tahvil gibi nedenlerle kullanılmış olan kitabelerin binalar dışında en yoğun görüldüğü yer ise mezar taşları olmuştur. Bundan dolayı mezar kitabeleri hat tarihine katkı sağlayacak en ciddi kaynakların başında gelmektedir. Bu yönüyle hat sanatına yeni paragraflar eklememize yardımcı olurlar. Özellikle mezar taşlarında bulunan hattat imzaları bu alanda eser veren sanatçıların biyografilerine eklenmesi gereken yapıtların belirlenmesini sağlar.

Osmanlı dönemindeki bütün mezar kitabeleri hattat imzasına sahip değildir. Çünkü bir hattatın eserine imza koyabilmesi için uzun bir eğitim sürecinden sonra sanatında yeterlilik onayı alarak icâzet sahibi olması gerekmektedir (Tabrizi, 1999, 1-5; Derman, 1973, 717). Ayrıca mezarı yaptıracak kişinin de kitabeyi yazacak olan hattatın takdir edeceği miktarı karşılayabilecek ekonomik imkâna sahip olması gerekmektedir. Bu yönüyle de hattat imzalı mezar taşlarının sosyal ve ekonomik statününün bir göstergesi olabilmektedir. Bütün bunlardan dolayı imza bulunan mezar taşları akademik araştırmalar için ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konu haline gelmektedir.

Mezar kitabelerine imza koyma geleneğinin 18. yüzyılın sonlarında Yesârî Esad Efendi ile başladığı kabul edilir (Derman, 1975, 41). Hattatlar *ketebe* olarak isimlendirilen imzalarını genelde Arapça ifadeler kullanarak kitabelerin son satırına yerleştirirlerdi. “Bunu yazdı” anlamına gelen “ketebehû, nemekahû, harrerehû, sevvedehû, rakamehû” ibarelerinden sonra isimlerini belirtirlerdi (Derman, 1997, 498). Bu ifadeler kullanılmadan sadece hattatın ismine yer veren imzalarda bulunmaktadır. Kural olarak da genelde ketebe esas yazının türüne tâbidir (Derman, 2019, 144). Merkez Efendi Külliyesi Haziresi’nde on bir ayrı hattata ait yirmi altı tane ketebeli mezar kitabesi bulunmaktadır. Bu mezarların altı tanesi Osmanlı dönemine, diğer yirmi tanesi ise Cumhuriyet dönemine tarihlenmektedir. Hazirenin imzalı mezar taşları açısından sayıca zengin olduğu görülmektedir. Örneğin İstanbul’da Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi’nde bulunan 247 mezar taşından sadece bir tanesinde ketebe bulunmaktadır (Açıkgözoğlu, 2005, 24).

3.1. Osmanlı dönemi hattat imzalı mezar taşları

Haziredeki Osmanlı dönemi mezarlarında hattat Mahmud Cemâleddin (ö. 1829), Sâmi [Efendi] (ö. 1912), Emin [Efendi] (ö. 18595-1896), Nuri ve Sû’ud’un (ö. 1948) yazmış olduğu imzalı kitabeler bulunmaktadır. Bir imza ise taşın karıncalanması sebebi ile okunamamaktadır. Bu döneme ait mezar taşlarının altı tanesinde hattat imzası bulunmaktadır. Bu taşlar kronolojik olarak şu şekildedir:

3.1.1. Kitabesi hattat Sâmi Efendi’ye ait olan mezar taşı

Hazirede hattat imzalı en erken örnek 2 Nun (Ramazan) 1282/19 Ocak 1866 yılına tarihlenmekte olan Hattat Mehmed Zihni’nin mezar kitabesidir. Serpüş kısmı kırık olan baş şâhidesinde Hattat Sâmi Efendi’ye ait düz yedi satırlık celi sülüs yazı yer almaktadır (Fot. 4). Hattat imzası son satırda sene ifadesinin sol alt köşesinde yer almakta olup Sâmi Efendi sülüsle “bunu Sâmi yazdı” anlamına gelen “ketebehu Sâmi” ifadesini kullanmıştır (Fot. 5-6). Kitabe metnindeki yazı 8 mm, imza ise 4 mm kalem kalınlığına sahiptir. Bu mezar bir hattata ait olup ayrıca kitabesinde hattat imzasına sahip olan haziredeki iki mezardan ilkidir.

Kitabe:

هو الحى الذى لا يموت / الله سبحانه و تعالى حضر تلىرى / كلام حازن ربانى و واصل دار نعيم / صمدنى
اولان خطاط محمد ذهنى / افندى قولنه و كافة اهل ايمانه رحمت / ايليه الله الفاتحه / سنة ١٢٨٢ فى ٢ ن / كتبه
سامى

Hüve'l-Hayyu'llezî lâ Yemût / Allahû Subhânehû ve Teâlâ hazretleri /
Kelâm-ı hâzin-i Rabbânî ve vâsıl-ı dâr-ı naîm-i / samedânî olan Hattat Mehmed
Zihnî / Efendi kuluna ve kâffe-i ehl-i îmâna rahmet / eyleye Lillâhi'l-Fâtîha /
Sene 1282 fî 2 Nun / Ketebehû Sâmî

Fot. 4. Hattat Sami Efendi imzalı mezar taşı (Şekil 1-Mezar 32).

Fot. 5. Kitabenin imza satırı.

Fot. 6. Hattat Sami Efendi'nin imzası.

3.1.2. Kitabesi hattat Mahmud Cemâleddin'e ait olan mezar taşı

Hazirede hattat imzalı ikinci örnek h. 1289/m.1872-1873 yılına tarihlenen Şeyh Hacı Arif Dede'nin mezar kitabesidir. Halveti tâcına sahip olan bu baş şâhidesinde Hattat Mahmud Cemâleddin'e ait düz dokuz satırlık celî sülûs yazı yer almaktadır (Fot. 7). Hattatın imzası son satırda, sene ifadesinin sağında ve solunda mâil-satır şeklinde yer alması açısından haziredeki diğer hattat imzalarından ayrılmaktadır. Burada hattat rikâ' hattıyla "Mahmud Celâleddin

bunu yazdı” anlamına gelen “Harrerahu el-Hâc Mahmûd Celâleddîn” ifâdesini kullanılmıştır (Fot. 8). Serlavhadaki yazı 12 mm, kitabe metnindeki yazı 8 mm, imza ise 4 mm kalem kalınlığına sahiptir.

Kitabe:

يا هو / فندقلی درکاه شریفی / پوست نشینی / مفخر السالکین / الشيخ یونس افندی / خضر تلرینک خلفالردن /
مرحوم المغفور الشيخ / الحاج عارف ده ده / افندیک روحچون لله / الفاتحه / سنه ۱۲۸۹ / حرره الحاج محمود
جمال الدین

Yâ Hû / Fındıklı Dergâh-ı Şerîfi / postnişîni mefharu's-sâlikîn / eş-Şeyh
Yûnus Efendi / Hazretlerinin hulefâlarından / merhûm el-mağfûr eş-şeyh / el-
Hâc Ârif Dede / Efendi'nin rûhiçûn lillâhi'l / Fâtiha / Sene 1289/ Harrerehu el-
Hâc Mahmûd Cemâleddîn

Fot. 7. Hattat Mahmud
Cemâleddin imzalı mezar
taşı (Şekil I-Mezar 90).

Fot. 8. Kitabenin imza satırı ve hattat imzası.

3.1.3. Kitabesi hattat Emin'e ait olan mezar taşı

Üçüncü örnek 18 Ramazan 1291/29 Ekim 1874 yılına tarihlenen Şeyh Hac Mehmed Şâkir Dede Efendi'nin mezar kitabesidir. Halveti tâcına sahip olan bu baş şâhidesinde Hattat Emin'e [Hattat Mehmed Emin Eyyubî] ait düz sekiz satırlık celî sülûs yazı yer almaktadır (Fot. 9). Hattat imzası son satırda sene ifadesinin altında ve tam orta da bulunmaktadır. İmzada celî sülûs istifle sadece

hattatın ismi olan “Emin” yazmaktadır (Fot.10-11). Kitabe metnindeki yazı 8 mm, imza ise 2 mm kalem kalınlığına sahiptir.

Kitabe:

الله هو / قطب العارفين حضرت مركز / قدس سره الاقدس / تربيدي مرجوم المغفور / شيخ
الحاج محمد شاکر / دده افنديک روحنه / رضاء الله الفاتحه / سنه ۱۲۹۱ فی ۸ رمضان / امين

Allah Hû / Kutbü'l-ârifin Hazret-i Merkez / kuddise sırrahu'l-akdes /
türbedârı merhûme'l mağfûr / Şeyh el-Hâc Mehmed Şâkir / Dede Efendi'nin
rûhuna / rızâen lillâhi'l-Fâtiha / Sene 1291 fi 8 Ramazan / Emîn

Fot. 9. Hattat Emin imzalı mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 196)

Fot. 10. Kitabenin imza satırı.

Fot. 11. Hattat Emin'in imzası.

3.1.4. Kitabesi Hattat Nuri'ye ait olan mezar taşı

Dördüncü örnek 10 Recep 1314 / 15 Aralık 1896 yılına tarihlenen Şehremâneti muhasebecisi Reşâd Efendi'nin mezar kitabesidir. Fese sahip olan baş şâhidesinde Hattat Nuri'ye ait düz on satırlık celî sülûs yazı yer almaktadır (Fot. 12). Hattat imzası son satırda sene ifadesinin sol üst köşesindedir. Hattat istifli şekilde “Ketebhû Nuri” ifadesini kullanmıştır (Fot 13-14). Kitabe metnindeki yazı 8 mm, imza ise 3 mm kalem kalınlığına sahiptir.

Kitabe:

هو الحي الباقي / ای زائر اوقو الله ایچون / بو مزار غفران مداره بر فاتحه که / اچینده شهر امانتی محاسبه
جسی / رشاد افندی کبی پاک نهاد پاک / اعتقاد صاحب وفا اهل سحا / محبوب قلوب فقرا اولان بر مرد / غنوده
فانی رحمت رحماندر / سنه ۱۳۱۴ فی ۱۰ صالی کتبه نوری

Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî / Ey zâir oku Allah için / bu mezar-ı gufrân-ı medâra
bir Fâtiha ki / içinde şehremâneti muhasebecisi / Reşâd Efendi gibi pâk nihâd
pâk / itikâd sâhib-i vefâ ehl-i sehâ / Mahbûb-ı kulûb-ı fukâra olan bir merd-i /
gunûde-i fâni rahmet-i rahmândır / Sene 1314 / fi 10 Receb Salı Ketebehû Nuri

Fot. 12. Hattat Nuri imzalı
mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 43)

Fot. 13. Kitabenin imza satırı.

Fot. 14. Hattat Nuri'nin İmzası.

3.1.5. Kitabesi Hattat Sûud'a ait olan mezar taşı

Beşinci örnek üç kişinin medfun bulunduğu bir mezara ait olup burada h. 1261/m. 1845 yılında vefat eden Âbide Hanım, h. 1305/m. 1913 yılında vefat eden Şerife Râbia Adviye Hanım ile h. 1342/m. 1923 yılında vefat eden Fatma Fahriye Hanım yer almaktadır. Hattat Sû'udü'l Mevlevî'ye ait olan düz on üç satırlık kitabenin serlevha kısmı celi sülüs, diğer kısımlar ise celi talik yazılmıştır (Fot. 15). Hattat imzasını son satırda sene kısmının sol üst köşesine "Sû'ud"

şeklinde yerleştirmiştir (Fot. 16-17). Kitabe metnindeki yazı 5 mm, imza ise 2 mm kalem kalınlığına sahiptir.

Kitabe:

هو الحي / صاحب مقام الشيخ نور الدين افندی / حضرت تلتربنك همشيرة مغفوره لرى عابده خانم / سنه ١٢٦١
ج / السيد الشيخ نور الدين افندی / اولاد كرامندن شيخ حسن عدلی / افندی كريمه سى و ابوالسعود زاده / سعود
المولونيك حليله سى / مغفوره لها شريفه رابعه عدويه خانم / ولادتى ١٣٠٥ رحلتى ١٣٣١ ج / شيخ حسن عدلی
افندی حرمى / مرحومه فاطمه فخریه خانم ١٣٤٢ سعود

Hüve'l-Hayy / Sâhib-i makâm eş-Şeyh Nureddin Efendi / Hazretlerinin hemşire-i mağfûreleri Âbide Hanım / Sene 1261 C. / es-Seyyid Şeyh Nureddin Efendi / evlâd-ı kirâmından Şeyh Hasan Adlî / Efendi kerîmesi ve Ebu's-Suudzâde / Suudü'l Mevlevî'nin halîlesi / mağfûretün lehâ Şerîfe Râbia Adviye Hanım / Vilâdeti sene 1305 Rihleti Sene 1331C. / Şeyh Hasan Adlî Efendi haremî / merhûme Fâtıma Fahriye Hanım / Sene 1342 Sû'ud

Fot. 15. Kitabesi hattat Sû'ud'a âit mezar kitabesi (Şekil I-Mezar 209)

Fot. 16. Kitabenin imza satırı.

Fot. 17. Hattat Sû'ud'un imzası.

3.1.6. Hattat imzası okunamayan mezar taşı

Altıncı örnek h. 1291/m. 1874-75 yılına tarihlenen Asâkîr-i Şâhâne binbaşı emeklilerinden Osman Ağa'nın mezar kitabesidir. Fese sahip olan baş şahidesinde düz yedi satırlık celî sülüs yazı yer almaktadır (Fot. 18). Hattat

imzası son satırda sene ifadesinin altında yer almaktadır. İmza taşın karıncalanması sebebi ile okunamıyor (Fot. 19-20). Kitabe metnindeki yazı 7 mm'lik, imza ise 2 mm'lik kalem kalınlığına sahiptir.

Kitabe:

الله هو / زكای افندی زاده حسین افندی / خضر تارینك دمد مخترملری / وعساكر شاهانه بكباشی /
تقاعدلرندن عثمان اغانك / روحیچون الفاتحه / سنه ۱۲۹۱ [۰۰۰]

Allah Hû / Zekâî Efendizâde Hüseyin Efendi / Hazretlerinin dâmad-ı muhteremleri / ve Asâkîr-i Şâhâne binbaşî / tekâüdlerinden Osman Ağa'nın / rûhîçûn el-Fâtîha / Sene 1291 [...]

Fot. 18. İmzası okunamayan mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 42)

Fot. 19. Kitabenin imza satırı.

Fot. 20. Okunamayan imza.

3.2. Cumhuriyet dönemi hattat imzalı mezar taşları

Cumhuriyet dönemi Latin harfli mezar kitabelerinin özellikle serlevha kısımlarında hattat Halim [Özyazıcı] (ö. 1964), Hâmid [Aytaç] (ö. 1982), Aydın [Yüksel], Kemal [Batanay] ve Nuri [Efendi]'nin imzaları yer almaktadır. Bu beş hattata ait toplam yirmi taşta hattat imzası yer almaktadır. Bu taşlar kronolojik olarak şu şekildedir:

3.2.1. Kitabesi hattat Halim Özyacı'ya ait olan mezar taşları:

Hazirede yazıları Hattat Halim Özyacı'ya ait iki mezar bulunmaktadır. Birincisi 1948 yılında vefat eden Hattat Su'udü'l Mevlevî'nin mezar kitabesidir. Kitabenin düz beş satırlık celî sülüs yazısı Hattat Halim Özyacı'ya ait olup imzası son satırın altında orta kısımdadır (Fot. 21). Hattat sülüs istifle "Ketebehû Halim" şeklinde imzasını koymuştur (Fot. 22-23). Serlavhadaki yazı 9 mm, kitabe metnindeki yazı 7 mm, imza ise 4 mm kalem kalınlığına sahiptir.

Kitabe :

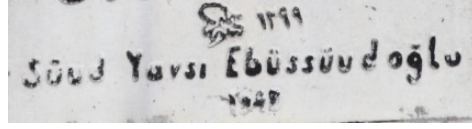
هو الباقي / حق سبحانه وتعالى حضرت تلى بو خانقاه / على بنده سى خطاط و شاعر ابوالسعود / زاده سعود
المولوى قولنه و بالجمله / اهل ايمانه رحمت ايليه بحرمة سورة الفاتحه / ١٢٩٩ كتبه حليم

Hûve'l Bâkî / Hak subhanehû ve teâla hazretleri bu hangâh-ı / âlî bendesi hattat ve şâir Ebussüud / zâde Süudü'l Mevlevî kuluna ve bilcümle / ehl-i imana rahmet eyleye bihürmet-i suretü'l fâtiha / 1299 Ketebehû Halim / Süud Yavısı Ebüssüudoğlu 1948

Halim Özyacı'ya ait ikinci kitabe ise Fatma ve Fahreddin Kalemcioglu'na ait 1953 yılına tarihlenen mezardır. Mezarın sadece serlevha kısmındaki müsennâ celî sülüs "Hû - هو" ve hattatın imzası olan "Ketebehû Halim - كتبه حليم" ifadeleri Arap alfabesi ile yazılmıştır (Fot. 24-26). Hattat imzasını sülüs istifle yazmıştır. Serlavhadaki yazı 12 mm, kitabe metnindeki yazı 5 mm, imza ise 3 mm kalem kalınlığına sahiptir. Bu mezarı diğerlerinden ayıran yönü ise hattat ile birlikte mezarın tasarımcısı olan mimarın adının da belirtilmiş olmasıdır. Milli mimarlık üslubunda tasarlanmış olan mezarın alt kısmında hem Hattat Halim Özyacı'nın hem Yüksek Mimar Necmeddin Biyriman'ın ismi yer almaktadır (Fot. 26). Kitabenin Latin alfabesi ile yazılmış metni de Halim Özyacı tarafından tasarlanmış olabilir. Hattatın harf inkılabından sonra Latin alfabesi ile kartvizit, logo ve kitap kapağı tasarladığı bilinmektedir (Taşcıoğlu ve Acar; 2014, 81-98).

Fot. 21. Kitabesi Halim Özyazıcı'ya ait olan birinci mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 18)

Fot. 22. Kitabenin imza kısmı.

Fot. 23. Hattat Halim Özyazıcı'nın imzası.

Fot. 24. Hattat Halim Özyazıcı'ya ait olan ikinci mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 87)

Fot. 25: Kitabenin serlevha kısmı.

Fot. 26. Hattat Halim Özyazıcı ve Yüksek Mimar Necmeddin Biyriman'ın imzası.

3.2.2. Kitabesi hattat Hamid Aytaç'a ait olan mezar taşları

Haziredeki taşlarda en çok imzası bulunan hattatlardan biri Hamid Aytaç'tır. Altı yerde Hamid Aytaç'ın imzası bulunmaktadır. Bu imzalardan iki tanesi Kenân Rifâî ve aile bireylerinin defnedilmiş olduğu üstü açık bir türbe formundaki aile mezarlığının dış ve iç cephesindeki kitabelerde yer almaktadır (Fot. 27-28). Dış kısımda Rifâî tâcı içerisine yerleştirilmiş celî sülüs istifle "eş-Şeyh Kenan Rifâî / 21 Ramazan 1369 - رمضان ٢١ / ١٣٦٩", iç kısımda ise "eş-Şeyh Kenan Rifâî / الشيخ كنعان الرفاعي" yazmaktadır. Bu istiflerin alt kısmında "Hâmid - حامد" imzası yer almaktadır. Dış kısımdaki kitabe metni 12 mm, imza ise 4 mm kalem kalınlığına sahiptir. İç kısımdaki kitabe metni ise 11 mm, imza ise 3 mm kalem kalınlığına sahiptir (Fot. 29-31). Bu aile kabristanında Kenân Rifâî, annesi Hatice Cenân Sultan, kızı Hayriye Hanım ve Muallime Semiha Cemal Hanım medfundur.

Bunlarla birlikte hazirede bulunan Eczacı Ahmet Hamdi Emgen, Muallim Sabahat Emgen, Eczacı İhsan Emgen ve Zehra Emgen'e ait mezarların kitabelerindeki serlevha kısımlarında yer alan celî sülüs "Hûve'l Bâkî - هو لباقي" ifadelerinin de alt kısmında "Hâmid - حامد" imzası yer almaktadır (Fot. 32-37). İmzalar sülüs hat ile yazılmış olup sadece hattatın ismini içermektedir. Taşların hepsinin şâhide formu ve serlevha kısmında kullanılan istifin şekli aynıdır. Bu mezarların serlavha ve imza kısmında kullanılan kalem kalınlıkları ise yukarıdaki isim sırasına göre 10 mm - 2 mm, 8 mm - 2 mm, 8 mm - 2 mm, 12 mm - 2 mm'dir.

Fot. 27. Kenân Rifâî'nin aile mezarının genel görünümü. (Şekil 1-Mezar 103-106)

Fot. 28. Kenân Rifâî'nin aile mezarının içten görünümü. (Şekil 1-Mezar 103-106)

Fot. 29. Kitabesi Hamid Aytaç'a ait olan mezarın dış cephesindeki yazı. (Şekil 1-Mezar 103-106)

Fot. 30. Kitabesi Hamid Aytaç'a ait olan mezarın iç cephesindeki yazı. (Şekil 1-Mezar 103-106)

Fot. 31. Hattat Hamid Aytaç'ın imzası.

Fot. 32. Serlevhası hattat Hamid Aytaç'a ait olan mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 177)

Fot. 33. Serlevhası hattat Hamid Aytaç'a ait olan mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 178)

Fot. 34. Serlevhası hattat Hamid Aytaç'a ait olan mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 222)

Fot. 35. Serlevhası hattat Hamid Aytaç'a ait olan mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 176)

Fot. 36. Serlevha kısımlarındaki "Hüvel Bâki" ifadesi.

Fot. 37. Hattat Haimd Aytaç'ın imzası.

3.2.3. Kitabesi hattat Nuri'ye Ait olan mezar taşları

Hazirede Hattat Nuri'ye ait iki adet imzalı mezar taşı kitabesi yer almaktadır. "Nuri - نوری" imzasının birincisi Abide Aközsoy'un (Şekil 1-Mezar 179) mezar taşında istif şeklinde bulunan celi sülüs "Hüve'l Hayyü'l Bâki / هو الحى الباقي" ifadesinin altındadır. Serlevha 6 mm, imza ise 1 mm kalem kalem

kalınlığına sahiptir. İkinci imza ise Behice Büyükaksoy'un mezar taşında bulunan düz üç satırlık celi talik "Bismillahirrahmanirrahim / Lâ kuvvete illâ billah / Vemâ tevfik illâ billah - بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ / لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ / وَمَا تَوْفِیْقِیْ اِلَّا بِاللّٰهِ" ifadesinin sol alt köşesindedir. Serlevha 6 mm, imza ise 1 mm kalem kalem kalınlığına sahiptir. Hattat imzalarında kitabelerde kullandığı hat nev'ini kullanmıştır. Birincisinde sülüs, ikincisinde ise talik yazı ile ketebe koymuştur (Fot. 38-42).

Fot. 38. Serlevhası hattat Nuri'ye ait olan birinci mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 179)

Fot. 39. Serlevha kısmındaki "Hüve'l Hayyu'l Bâki" ifadesi.

Fot. 40. Hattat Nuri'nin imzası.

Fot. 41. Kitabesi Hattat Nuri'ye ait olan ikinci mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 165)

Fot. 42. Hattat Nuri'nin imzası.

3.2.4. Kitabesi hattat Aydın Yüksel'e ait olan mezar taşları:

Hazirede dokuz mezarla en çok imzası bulunan hattat Aydın Yüksel'dir. Bu imzalar Nazlı Anne, Tanburi Cemil Bey, Ekrem Hakkı Ayverdi, Behire Babat, Samiha Ayverdi, İlhan Ayverdi, Mesude Gürel, Meşkure Sargut ve Kâinat Büyükkaksoy'un mezar kitabelerinde yer almaktadır. (Fot. 43-51) Bu mezarların hepsinde aynı kompozisyonun tekrarlandığı görülmektedir. Hattat kitabelerin serlevha kısımlarında müsennâ ve celî sülüs isitfle "Hüve'l Bâkî - هوالباق" ibarelerini yazmış olup alt kısımlarında da sülüs ile "Aydın - ايدن" şeklinde imzasını yerleştirmiştir. (Fot. 52-61) Bu mezarların serlavha ve imza kısmında kullanılan kalem kalınlıkları ise yukarıdaki isim sırasına göre 8 mm - 1 mm, 6 mm - 2 mm, 6 mm - 1 mm, 8 mm - 2 mm, 7 mm - 2 mm, 8 mm - 2 mm, 8 mm - 1,5 mm, 8 mm - 1 mm, 6 mm - 1 mm'dir.

Fot. 43. Hattat Aydın Yüksel imzalı mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 167)

Fot. 44. Hattat Aydın Yüksel imzalı mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 76)

Fot. 45. Hattat Aydın Yüksel imzalı mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 168)

Fot. 46. Hattat Aydın Yüksel imzalı mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 170)

Fot. 47. Hattat Aydın Yüksel imzalı mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 172)

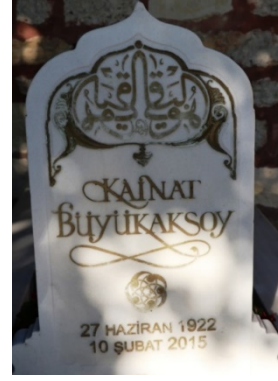
Fot. 48. Hattat Aydın Yüksel imzalı mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 169)

Fot. 49. Hattat Aydın Yüksel imzalı mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 174)

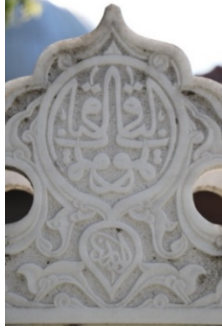

Fot. 50. Hattat Aydın Yüksel imzalı mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 175)

Fot. 51. Hattat Aydın Yüksel imzalı mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 220)

Hattat Aydın Yüksel imzalı mezar taşlarının "Hüve'l Bâki" istifli serlevha kısımları.

Fot. 52.

Fot. 53.

Fot. 54.

Fot. 55.

Fot. 56.

Fot. 57.

Fot. 58.

Fot. 59.

Fot. 60.

Fot. 61. Hattat Aydın Yüksel'in imzası.

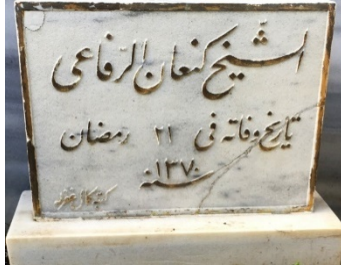
3.2.5. Kitabesi hattat Kemal Batanay'a ait olan mezar taşı:

Hazirede son olarak imzası yer alan hattat Kemal Batanay'dır (ö. 1981). Kenan Rıfâi'nin üstü açık türbesinde yer alan mezar taşı kitabesindeki düz üç satırlık celî talik yazıyı yazan hattatımız kitabenin sol alt köşesine talik ile "Ketebehû Kemâl gufire lehû" ibaresini yazmıştır. (Fot. 62-63) Kitabenin en üst satırı 8 mm, tarih kısmı 6 mm ve imza kısmı 2 mm kalem kalınlığına sahiptir.

Kitabe:

الشيخ كنعان الرفاعي / تاريخ وفات في ٢١ رمضان / سنة ١٣٧٠ / كتبه كمال غفر له

eş-Şeyh Kenan er-Rıfâî / Tarih-i vefat fî 21 Ramazan / sene 1370 / Ketebehu Kemal ğufire lehu

Fot. 62. Hattat Kemal Batanay imzalı mezar taşı. (Şekil 1-Mezar 103)

Fot. 63. Hattat Kemal Batanay'ın imzası.

4. Sonuç

Hazirede Osmanlı dönemine ait mezarlarda hattat Sâmi Efendi, Mahmud Cemâleddin, Emin, Nuri ve Sû'ud'a âit birer kitabe bulunmaktadır. İmzası olmasına rağmen okunamayan diğer bir kitabeyle birlikte bu döneme ait altı tane ketebeli mezar tespit edilmiştir. Hattatlar farklı yazı türleri, imza ifadeleri ve kalem kalınlıkları kullanmışlardır. Kitabeler genellikle celî sülüs ve celî talik ile yazılmıştır. İki yazı türünün birlikte kullanıldığı kitabe örneği de vardır.

Sâmî Efendi celî sülüs ile yazdığı kitabeye aynı yazı türü ile istifli olarak “ketebehu Samî” şeklinde imzasını koymuştur. İki farklı kalem kalınlığı kullanmış olan hattat kitabe metnini 8 mm, imzayı ise 4mm kalem ile yazmıştır. Mahmud Cemâleddin celî sülüs ile yazdığı kitabeye rikâ’ hattıyla ve mâil satır halinde “Harrerahu El-Hâc Mahmûd Celâleddîn” ifadeleri ile imzasını koymuştur. Hattat bu mezar taşında üç ayrı kalem kalınlığı kullanmıştır. Serlavhayı 12 mm, kitabe metnindeki yazıyı 8 mm, imzayı ise 4 mm kalem ile yazmıştır. Hattat Emin celî sülüs ile yazdığı kitabeye aynı yazı türü ve istifli şekilde sadece ismini (Emin) yazarak imzasını koymuştur. Kitabe metnini 8 mm, imzayı ise 2 mm kalem ile yazmıştır. Hattat Nuri celî sülüs ile yazdığı kitabeye aynı yazı türü ile istifli şekilde “ketebehu Nuri” ifadesiyle imzasını koymuştur. İki farklı kalem kalınlığı kullanmış olan hattat kitabe metnini 8 mm, imzayı ise 3 mm kalem ile yazmıştır. Sû’ud kaleme aldığı kitabesinde iki farklı yazı türü kullanmıştır. Serlevha kısmını celî sülüs diğer kısımlarını ise celî talik ile yazmıştır. Hattat imzasında sadece ismine yer vermiş olup “Sû’ud” şeklinde ketebe koymuştur. Kitabe metnini 5 mm, imzayı ise 2 mm kalem ile yazmıştır. Taşın karıncalanması sebebi ile imzası okunamayan hattatın yazdığı kitabede celî sülüs kullanılmıştır. Kitabe metnindeki yazı 7 mm, imza ise 2 mm kalem kalınlığına sahiptir.

Cumhuriyet dönemi mezarlarında ise hattat Kemal Batanay’ın bir, Halim Özyazıcı ve Nuri’nin ikişer, Hâmid Aytaç’ın altı ve Aydın Yüksel’in dokuz yerde imzası tespit edilmiştir. Bu dönem mezar taşları Latin harfli olduğu için imza genelde serlevha kısımlarında bulunan Arap harfli ifadelerin altında yer almaktadır. Fakat Cumhuriyet dönemi mezar taşları içerisinde kitabe metninin tamamı Arap harfleriyle yazılmış olanlar da görülebilmektedir. Sû’ud Yavısı Ebüssüudoğlu’nun mezarında yer alan hattat Halim Özyazıcı’ya âit olan kitabe ile Kenan Rifâî’nin mezarı başında bulunan ve hattat Kemal Batanay’a âit olan kitabe bu şekildedir.

Halim Özyazıcı kitabelerinde ve imzalarında celî sülüs kullanmıştır. İmzalarında “Ketebehû Halim” şeklinde ketebe koymuştur. Birinci kitabesinin serlavhasını 9 mm, kitabe metnini 7 mm, imzasını ise 4 mm kalem ile yazmıştır. Hâmid Aytaç celî sülüs ile yazdığı kitabelerine aynı yazı türü ile “Hâmid” şeklinde sadece ismini yazarak imza koymuştur. Hâmid Aytaç’ın yazıları ve imzaları çok farklı kalem kalınlıklarına sahiptir. Serlevhalarda ve imzalarda 12 mm - 4 mm, 11 mm - 3 mm, 10 mm - 2 mm, 8 mm - 2 mm, 8 mm - 2 mm, 12 mm - 2 mm kalem kalınlıkları kullanılmıştır. Hattat Nuri biri celî sülüs diğeri celî talik ile yazdığı kitabelerinde aynı yazı türleri ile “Nuri” şeklinde sadece ismini yazarak imza koymuştur. Kitabelerin metinlerinde 6 mm, imzaların da ise 1 mm kalınlığında kalem kullanılmıştır. Aydın Yüksel en fazla imzası bulunan hattattır. Dokuz mezar taşının serlevha kısımlarına müsennâ ve celî sülüs isitfle “Hüve’l Bâkî” ibarelerini yazmıştır. İmzasını da sülüs ile ve sadece ismini belirterek “Aydın” şeklinde koymuştur. Serlevhalarda ve imzalarda 8 mm - 1 mm, 6 mm - 2 mm, 6 mm - 1 mm, 8 mm - 2 mm, 7 mm - 2 mm, 8 mm - 2 mm, 8

mm - 1,5 mm, 8 mm - 1 mm, 6 mm - 1 mm kalem kalınlıkları kullanmıştır. Kemal Batanay celi talik kitabesinde “Ketebehû Kemâl gufire lehû” şeklinde imzasını koymuştur. Hattat üç farklı kalem kalınlığı kullanmıştır. Kitabedeki yazılar 8 mm ve 6 mm, imza ise 2 mm kalem kalınlığına sahiptir.

Hazirede hattat imzalı mezar kitabelerinde kullanılan yazı neveleri genelde sülüs ve talik olmuştur. Osmanlı dönemine ait mezar kitabelerinin beş tanesinde sülüs tercih edilmiştir. Bir tanesinde ise sadece serlevha kısmında sülüs diğer kısımlarında talik kullanılmıştır. Cumhuriyet dönemi mezar kitabelerinin iki tanesinde talik diğerlerinde de sülüs kullanılmıştır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz ki Merkez Efendi Külliyesi Haziresi sahip olduğu mezar sayısı göz önünde bulundurulduğunda % 11 gibi bir oranda hattat imzalı mezar taşına sahiptir. On bir ayrı hattata ait yirmi altı tane hattat imzalı kitabe yer almaktadır. Ayrıca gerek Osmanlı gerekse cumhuriyet döneminde yoğun defin yapılan bir hazire olması sebebi ile her iki döneme de ait imzalı taşlar bulunmaktadır. İki tane de hattat mezarına ev sahipliği yapması nedeniyle İstanbul’un hat tarihi açısından önemli hazirelerinden biridir.

Bilgilendirme: Çalışmada çıkar çatışması yoktur.

5. Kaynaklar

- Acar, M. Ş. (2004). *Ünlü Hattatların Mezarları: Gelimli Gidimli Dünya*, İstanbul: Gözde Yayınevi.
- Açıkgözoğlu, A. S. (1995). *Eyüp Sultan Civarında İmzalı Mezar Taşları*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1995).
- Açıkgözoğlu, A. S. (2005). “Hekimoğlu Ali Paşa Câmii Haziresi”, Kaybolan Medeniyetimiz-Hekimoğlu Ali Paşa Câmii Haziresi’ndeki Tarihî Mezar Taşları, 16-25.
- Berk, S. (2000). “Eyüp Sultan Sınırları İçersinde Hattat Mustafa Rakım’a Ait Mezartaşı Kitabeleri”, *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu III Tebliğler*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü, s. 242-249.
- Berk, S. (2016). *Zamanı Aşan Taşlar-Zeytinburnu’nun Tarihi Mezar Taşları* (2. Baskı), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Çalış, E. (2019). “Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığında Bulunan Babacan bin Toman İmzalı Bir Mezar Taşı”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 18, s. 177-192.
- Derman, U. (1997). “Hattat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 16, s. 493-499.

- Derman, U. (1973). "Türk Yazı Sanatında İcâzetnâmeler ve Taklid Yazılar", VII. *Türk Tarih Kongresi Bildiriler-Ankara: 25-29 Eylül 1970*, Cilt II, , Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 716-728.
- Derman, U. (1975). "Mezar Kitâbelerinde Yazı San'atımız", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Sayı: 49/328, s. 36-47.
- Derman, U. (2019). "Hat Tarihinde Hattat İmzâ ve Şecereleri", *Ömrümün Bereketi*: 3, s. 139-159.
- Gün, R. (2003). "Mezartaşı Kitabelerindeki İmzaların Referansı Sorunu: Samsun-Çarşamba Rıdvan Paşa Camii Haziresindeki İki Mezartaşı Örneği", *İSTEM*, Yıl: 1, Sayı: 1, s. 151-156.
- İşli, E. N. (1991). *İstanbul'da Gömülü Şairlerin Mezar Kitabeleri* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1991).
- Nefes, E. (2006). "Samsun Körkcüoğlu Mezarlığı'ndaki Kitabesinden Hareketle Hattat Mısrî-zâde ile İlgili Bir Değerlendirme", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 29, s. 289-295.
- Nuhoğlu, M. (2003). *Koca Mustafa Paşa (Sünbül Sinan) Camisi Haziresi Mezar Taşları Üzerine Bir Arşatırma*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2003).
- Özdemir, Y. (2018). *Galata Mevlevihanesi Müzesi* (2. Baskı), İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Özgen, M. (2018). "Fazıl-ı Fena Fil Evkaf" Arşivinde Hattat Mezar Taşları, *Atlas International Refereed Journal on Social Sciences*, 4/14, s. 1477-1498.
- Sürün, M. (2006). *İstanbul Şeyh Vefâ Camii Haziresi: Mezar Taşları Üzerine Tipolojik Bir Deneme* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006).
- Tanman, M. B. (1994). "Merkez Efendi Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 5, s. 396-400.
- Taşcıoğlu, M., Acar, Ş. (2014). "Bir Hattatın Dönüşümü: Alfabe Devrimi'nin Halim Efendi'nin Çalışmaları Üzerinden İncelenmesi", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 15/2, s. 81-98.
- Tebrizi, M. A. K. (1999). *Ijazat Nameh-Icâzet Name: The most unique and precious document in Ottoman calligraphy*, London.
- Tüfekçioğlu, A. (2019). Üsküdarlı Taşçılar ve "Taşçı" İmzalı Mezar Taşları, X. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu 19-21 Ekim 2018*, İstanbul: Üsküdar Belediyesi, Cilt III., s. 93-128.